

«You can't save the world if you're broke»

*- historien om milliarddugnaden i Smiths Venner og
menighetstoppenes millionkupp*

METODERAPPORT SKUP

Line Dugstad og Anne Flæte

Dagens Næringsliv

Januar 2017

Dagens Næringsliv, Postboks 1182 Sentrum, 0107 OSLO,

Sentralbord: 22 00 10 00, Telefaks: 22 00 13 50

Innhold:

- 1. Innledning**
- 2. Hvordan og når kom arbeidet i gang?**
- 3. Hva var den sentrale problemstillingen ved starten av prosjektet?**
- 4. Ble problemstillingen endret underveis, i så fall hvorfor og hvordan?**
- 5. Hva nytt har vi avdekket?**
 - 5.1 Internregnskapet**
 - 5.2 Boligfeltene**
 - 5.3 Det russiske eiendomskuppet**
 - 5.4 Banksjefene**
 - 5.5 Lampekuppet**
 - 5.6 Trøbbel med banker og myndigheter**
 - 5.7 Trakk seg fra alle verv**
- 6. Kildearbeid og metode**
 - 6.1 Observasjon**
 - 6.2 Kartlegging av boligbyggere**
 - 6.3 Kildejakt på innsiden**
 - 6.4 Casejakt på nett**
 - 6.5 Selskapsøk og systematisering**
 - 6.6 Dokumentjakt**
 - 6.7 Epostene**
- 7. Spesielle erfaringer**
 - 7.1 Bloggingen**
 - 7.2 Hemmelighold**
 - 7.3 En lukket menighet**
 - 7.4 Elektroniske lekkasjer**
- 8. Dette har skjedd i etterkant**
- 9. Publiserte artikler**

1. Innledning

«You can't save the world if you're broke». Det var budskapet til Kåre J. Smith, åndelige leder for den kristne menigheten Brunstad Christian Church (BCC) – på folkemunne kjent som Smiths Venner – da han ble intervjuet av et internblad i menigheten. Smith er barnebarnet til mannen som i sin tid grunnla menigheten, som er det eneste internasjonale trossamfunnet med utspring fra Norge og i dag teller rundt 40.000 medlemmer.

Å skaffe penger har blitt en sentral del av Smiths venners virksomhet. Parallelt med misjonsarbeidet har menigheten etablert en omfattende struktur av selskaper og stiftelser verden over. Flere av selskapene er registrert i skatteparadisier som Kypros, Bermuda og Dubai – land vi sjelden forbinder med tradisjonelt menighetsarbeid. Også lederne i menigheten har virksomhet i lavskattelandene. Det fikk oss til å stusse. Hva er det som gjør at et norsk trossamfunn velger å forvalte sparepengene sine i land som først og fremst er kjent for lav skatt og lite innsyn? Og hvorfor er lederne i menigheten så lite villige til å snakke om det?

Er det noe vi har lært oss gjennom arbeidet med denne saken, så er det at aksjeposter overdras raskt i selskaper i sfæren rundt Smiths Venner. Nye eiere kommer inn i selskapene, blir der en stund og erstattes av andre igjen. Felles for aksjeoverdragelsene er at de stort sett alltid gjøres mellom trossfeller. Det er krevende å ha kontroll på hvem som eier hva – og når. Spørsmålet er om medlemmene selv har oversikten?

Som religiøs organisasjon er Smiths Venner lukket, kjennetegnet av sterk lojalitet til fellesskapet og stor tillit til ledelsen. Medlemmene er dessuten kjent for iherdig dugnadsinnsats og rause donasjoner. Tre milliarder kroner er planlagt samlet inn til menigheten de kommende årene. Det er med andre ord gode grunner til å følge med på at ingen blir lurt, at pengene går dit de er planlagt og ikke kommer enkeltpersoner til gode.

Vi vil i denne rapporten beskrive hvordan vi startet med å undersøke hvorfor ungdommer gravde grøfter for Smiths venner – og endte med å fortelle hvordan lederne i menigheten satt igjen med over 200 millioner kroner etter aksjetransaksjoner med egne trossfeller. Gjennom arbeidet har vi avdekket hittil ukjent investeringer hvor Smith og hans forretningspartner, skatterevisor og tidligere styremedlem i BCC, Bernt Aksel Larsen, har vært involvert og hvor store beløp er tjent:

- ✓ En falleferdig fabrikk i St. Petersburg ble pusset opp på dugnad av unge menn fra menigheten, og senere solgt for 70 millioner kroner. Pengene gikk til et selskap på Kypros, via Sveits og endte i Nederland. Hele eller deler av gevinsten skal i dag være forsvunnet.
- ✓ Et av Tysklands mest vellykkede internettselskaper ble overdratt fra medlemmer i menigheten, og solgt til et annet medlem igjen etter kort tid. Smith og Larsen privat tjente over 200 millioner kroner på salget.

Det viste seg at investeringene var helt ukjente for mange medlemmer i menigheten. Det skulle også vise seg at Smith og Larsen ikke var særlig interessert i å fortelle oss om dem.

Det har vært krevende å jobbet mot en menighet som Smiths venner. Vi har erfart at mange medlemmer kvier seg for å snakke med oss, og begrunner det med at de er redde for å bli frosset ut. Mange har hele sin familie og sosiale omgangskrets i menigheten. Lederne i menigheten – de formelle og uformelle – har også i liten grad ønsket å besvare våre spørsmål. Isteden har vi opplevd at spørsmålene våre har blitt gjengitt og imøtegått på blogg før artikler er publisert. På bloggen har vi også opplevd at det har kommet anklager mot oss og måten vi jobber på, og at bildet av en pistol ble lagt oppå en DN-logo – uten at vi kan være helt sikre på hvordan vi skulle tolke det signalet.

En viktig erfaring fra dette arbeidet er at imøtegåelser på blogg – før artikler er publisert – trolig er noe gravejournalister i fremtiden må forholde seg til.

En annen nyttig erfaring, som vi antar vil angå stadig flere journalister, er hvordan vi skal håndtere et stort elektronisk kildemateriale vi får tilgang til. I en tid da stadig flere journalistiske avsløringer baserer seg på lekkasjer av elektronisk materiale, som Wikileaks, Swissleaks, Panama Papers og nå senest under det amerikanske valget, blir spørsmålet hvordan vi journalister skal forholde oss til dette materialet. Hvordan kan vi vite om det er ekte eller fabrikkert? Disse spørsmålene kommer vi tilbake til senere i rapporten.

Vi har skrevet til sammen tre dokumentarartikler og flere nyhetsartikler om Smiths venner og menighetstoppenes forretningsvirksomhet. Etter at de to første dokumentarene sto på trykk, ble et sentralt medlem i menigheten i Nederland pågrepet og siktet for hvitvasking, dokumentfalsk og underslag fra menigheten. Nederlandske Jonathan van der Linden har vært svært sentral i forvaltningen av penger i Smiths Venner-systemet og har sittet i styret i menighetens egen internbank registret på Kypros. Det knytter seg stor spenning til den forestående rettssaken, som vil kunne gi et interessant innblikk i økonomien i den driftige menigheten. Bernt Aksel Larsen er kalt inn som vitne, og skal avhøres i Follo tingrett dagen etter at fristen for å levere denne metoderapporten gikk ut.

Det har vært en lærerik reise, både faglig og personlig.

2. Hvordan og når kom arbeidet i gang?

Høsten 2015 fikk DN tips om påståtte kritikkverdige forhold i forbindelse med utbyggingen av et stort privatfinansiert vann- og avløpsanlegg på flere hyttefelt i Vestby i Akershus. Tippet ble videreformidlet til oss med spørsmål om at vi kunne foreta noen innledende undersøkelser og finne ut om utbyggingen var noe DN burde se nærmere på.

Det mest interessante med tipset var imidlertid ikke selve utbyggingen, men hvem som utførte den: Flere hytteeiere kunne fortelle at det hver lørdag kom opp mot 40 ungdommer og jobbet med utbyggingen av vann- og avløpsanlegget, de bar rør og gravde grøfter. Hyttefolket kalte dem «lenkegjengene». Ved lunsjtider pleide ungdommene å samle seg i et hvitt, stort arbeidstelt, der de spiste mat og sang salmer sammen. Hvem var denne ungdommen og hvem jobbet de for? Hvorfor brukte ungdommene lørdag etter lørdag på å grave grøfter og bære rør?

Det viste seg at ungdommene var fra den kristne menigheten Smiths Venner. Et sjekk i regnskapene til menighetens norske hovedselskap, Brunstad Christian Church (BCC), viste at

menigheten disponerte enorme beløp. De fem siste årene hadde hovedorganisasjonen mottatt 656 millioner kroner i gaver og kollekter. Bare i 2014 var det samlet inn 233 millioner kroner til menigheten, mesteparten fra de 8000 medlemmene i Norge. De store pengegavene skulle brukes til å finansiere utbyggingen av menighetens stevnesenter Brunstad i Stokke kommune i Vestfold. Det som allerede var et stort konferansesenter bestående av flere hundre hytter, hotell og idrettsanlegg, skulle nå bygges ut for tre milliarder kroner. Vi lurte på om ungdommene som gravde grøfter i Vestby var brikker i en omfattende og velorganisert pengeinnsamling.

I slutten av september 2015 ble det besluttet i redaksjonen at vi skulle gå i gang med å se på hvordan de samlet inn penger i Smiths venner. Det ble starten på et omfattende graveprosjekt.

3. Hva var den sentrale problemstillingen ved starten av prosjektet?

Vi undret oss over at medlemmene i Smiths Venner ofret så mye tid på å jobbe frivillig, utover sitt vanlige lønnsarbeid. Dugnadsarbeid for idrettslag, korps, velforeninger og skoleturer har lange og sterke tradisjoner i Norge. Men i Smiths venner var dugnaden så mye mer omfattende og inntektsgivende.

Fagbladet Bygg.no hadde skrevet flere artikler om såkalte «dugnadselskaper» eid av menigheten, som tilbød tjenester innen flytting, renhold, servering og husbygging og omsatte for millioner. Flere bransjeorganisasjoner fryktet ifølge bygg.no at de skulle bli utkonkurrert av Smiths venner som kunne prise seg lavt på grunn av gratis arbeidskraft. Vi så også at lokalavisen Tønsberg Blad siden 2006 hadde skrevet mange artikler om Smiths Venner, om de to lederne Kåre J. Smith og Bernt Aksel Larsen og selskaper i skatteparadis. Spørsmålet var hva nytt Dagens Næringsliv kunne bringe på bordet.

Det var tydelig at Tønsbergs Blad hadde gjort en svært grundig og god jobb. Samtidig så vi at ting hadde utviklet seg i menigheten etter at våre kolleger la temaet til side to år tidligere. Pengeinnsamlingen hadde tilsynelatende eskalert. Det var enorme beløp som skulle samles inn. Vi så at medlemmene jobbet hardt for å bidra, og at innsamlingsaksjonen hadde fått lite oppmerksomhet i media.

Den første, overordnede problemstillingen ble:

Hvordan klarer en menighet med så få medlemmer å samle inn så mye penger?

Det ble startskuddet for et lengre løp, med etter hvert helt nye problemstillinger.

4. Ble problemstillingen endret underveis, i så fall hvorfor og hvordan?

Dersom en organisasjon skal samle inn tre milliarder kroner, så er det ikke nok å arrangere kakelotteri og selge dopapir. En så omfattende innsamling må organiseres profesjonelt: Det må skaffes mange oppdrag som gir inntekter, det må være mulig å kunne stille med mange arbeidsklare personer på kort tid, og pengene som kommer inn må forvaltes forsvarlig og i henhold til lovverket. Ganske tidlig i arbeidet gjorde vi oppdagelser som førte til at problemstillingen ble delt opp. Vi kaller dem spørsmål 1a og 1b:

Kilder vi snakket med fortalte om bekjente som angivelig hadde «satt seg i gjeld» til Smiths Venner. Det gikk historier om inkassolignende krav til dem som ikke gjorde opp. Vi hørte om møter hvor det ble delt ut skjemaer medlemmene kunne fylle ut med beløpene de ville forplikte seg til å gi. Via kilder vi kom i kontakt med, fant vi artikler fra nettsidene til Brunstad Christian Church, som beskrev innsamlingsfester der medlemmer og lokalmenigheter konkurrerte om hvem som ga mest. De som ga mest ble hyllet som vinnere, applaudert og gjort ekstra stas på. Vi fikk også høre at ledelsen i menigheten hadde kontroll på hvor mye hvert enkelt medlem hadde jobbet dugnad og donert i pengegaver.

Det neste spørsmålet vi stilte oss ble derfor:

1a) På hvilken måte fører ledelsen i Smiths venner oversikt over hvor mye medlemmene gir og jobber dugnad?

Det neste vi undret oss over var hvordan medlemmene greide å skaffe til veie så mye penger som de kunne gi til menigheten. Lånte de i banken, eller var det andre måter? Vi så tidlig i researchfasen at veldig mange personer med tilhørighet til Smiths Venner eide et eiendomsselskap. Vi så også at både selskaper og personer tilknyttet menigheten hadde kjøpt, bygget og solgt ferdighus fra IEC Hus. IEC Hus er en av Norges største produsenter av ferdighus og var opprinnelig var eid av menigheten. Nå sto flere privatpersoner med tilknytning til menigheten oppført som eiere av et ferdighus. Mange av dem var naboer. Videre så vi at mange bodde i de nybygde husene sine relativt kort tid før de solgte dem. Når man har eid og bebodd et hus eller leilighet i et år, er en eventuell gevinst skattefri.

Vi stilte spørsmålet:

1b) Var det en sammenheng mellom pengeinnsamlingen i Smiths venner, medlemmenes omfattende eiendomsinvesteringer og ferdighusprodusenten IEC-Hus?

Resultatet av arbeidet med problemstillingene var dokumentarartikkelen *Milliarddugnaden*, som sto på trykk i DN Lørdag 11. desember 2015.

Men det ble bare begynnelsen. Underveis i arbeidet med den første dokumentaren fikk vi informasjon og kilder som reiste nye spørsmål. Disse handlet i større grad om de økonomiske disposisjonene til Smiths venner-toppene Kåre J. Smith og Bernt Aksel Larsen. Vi hadde merket oss at Smith og Larsen uttalte at de investerte sammen, men det var høyst uklart hva de investerte i. På bloggen sin skrev Larsen at han og Smith hadde hatt noen prosjekter i Russland, uten at han gikk nærmere inn på det. Fra arbeidet med den første artikkelen, hvor blant annet etableringen og utviklingen av IEC Hus var et sentralt poeng, visste vi at ferdigmodulene som ble satt sammen til IEC Hus ble laget i Russland. Eide Smith og Larsen fabrikken?

Gjennom systematisk jobbing med eldre regnskaper og selskapsopplysninger fant vi ut at de to investorene hadde vært involvert i et selskap som hadde kjøpt en gammel fabrikkbygning i St. Petersburg. Bygningen var blitt gjort om til moderne kontorlokaler, som ble åpnet av Kong Harald og leid ut til det norske universitetet i St. Petersburg, Eksportrådet og Veritas. Vi fant at unge medlemmer i menigheten hadde jobbet dugnad for å rehabilitere bygningen, i den tro at det var menigheten som eide den.

I de norske regnskapene til Smith og Larsens selskap var bygningen bokført til svært beskjeden verdi, kun 2,9 millioner kroner. Det viste seg at eiendommen senere var solgt for 70 millioner kroner til et børsnotert, finsk selskap. Før salget var eiendommen imidlertid

overdratt til et selskap på Kypros, som var eid av et holdingselskap i Sveits – som igjen ble overdratt til en stiftelse i Nederland.

Nok en gang hadde vi en ny problemstilling å jobbe ut ifra:

Hva slags virksomhet var det Smith og Larsen hadde bygget opp i Russland?

Og hvem fikk gevinsten?

Eiendomsselskapet i Russland var ikke det eneste selskapet hvor de to Smiths venner-toppene hadde vært involvert, enten som eiere eller styremedlem, en periode før selskapet var blitt overdratt til andre personer i menigheten. Gjennomgående var Smith og Larsen på eiersiden noen år, deretter forsvant de ut. Rettsdokumenter vi fant i USA viste at Larsen på et tidspunkt hadde vært eier av et selskap på Bahamas, som hadde eid IEC Hus-kjeden. Vi fant også at de to menighetstoppene hadde eid et tysk internettselskap, Lampenwelt, som opprinnelig var etablert av to brødre fra menigheten i Tyskland. Men vi så at Smith og Larsen hadde solgt nettselskapet igjen etter kort tid, til en annen trosfelle i menigheten.

Transaksjonene var gjort fra Smith og Larsens investeringsselskap på Kypros. Det neste spørsmålet vi stilte oss ble:

Brukte menighetstoppene Kåre Smith og Bernt Aksel Larsen sin innflytelse i menigheten til å berike seg selv?

På Kypros hadde Smiths venner etablert en såkalt cash pool, BCC Financial, som var et selskap som skulle forvalte penger for menigheten. Eierskapet til internbanken på Kypros ble etter hvert flyttet fra Smiths venner og over til en trust på Bermuda. I regnskaper til menighetene i Norge, som vi fikk innsyn i via de elektroniske postjournalene, fant vi at de hadde overført flere hundre tusen kroner til selskapet på Kypros. Vi syntes det var merkelig at et norsk trossamfunn skulle ha en egen bank på Kypros. Vi hadde en ny problemstilling:

Hva var egentlig BCC Financial? Hvorfor plasserte Smiths venner alle sparepengene sine på Kypros? Og hvem forvaltet dem?

Arbeidet med problemstillingene knyttet til Smith og Larsens forretningsvirksomhet og internbanken på Kypros munnet ut i to nye dokumentarartikler: *Veien til Skatteparadis*, publisert i DN Lørdag 18. mars 2016, og *Venner i hardt vær*, publisert i DN Lørdag 5. november 2016.

5. Hva nytt har vi avdekket?

I de tre dokumentarartiklene vi har publisert om Smiths Venner og menighetens ledere har vi vist frem helt nye sider av den omfattende pengeinnsamlingen i Smiths venner, vi har avdekket hvordan Kåre J. Smith og Bernt Aksel Larsen spilte en rolle i forvaltningen av menighetens sparepenger på Kypros – og hvordan Smith og Larsen tjente 200 millioner kroner på kjøp og salg av aksjer til egne trosfeller.

Dette er de viktigste funnene i artiklene vi publiserte. Funnene er presentert i kronologisk rekkefølge ut fra når de sto på trykk:

5.1 Internregnskapet

Ledelsen i Smiths venner har utviklet et eget elektronisk system som gjør at de i detalj kan følge med på hvor mye medlemmer donerer, hvor mye de jobber dugnad og hvor mye «gjeld» som gjenstår til menigheten. Et nyttig verktøy for å holde oversikt i forbindelse med

den store pengeinnsamlingen som for tiden pågår i menigheten. «My sign on» heter portalen, der medlemmer kan logge seg på for å se sin egen status. Nettsiden ligner en saldooversikt i ordinær nettbank.

5.2 Boligfeltene

Unge mennesker med tilknytning til Smiths venner har kjøpt tomter i store tomteområder, satt opp ferdighus fra IEC Hus med stor egeninnsats og solgt boligene etter noen år. Hus fra IEC Hus har gjort at mange unge i Smiths venner har tjent gode penger. Vi kartla boligfelt i Vestby, Vinterbro, Stokke, Drøbak, Sandefjord, Røyken, Stathelle og Langesund med nye ferdighus fra IEC-Hus der nesten alle boligene var kjøpt av personer med tilknytning til menigheten. Også i Stavanger, Bergen og Molde fant vi slike eksempler.

Ferdighusprodusenten IEC Hus ble i sin tid etablert av Smiths venner, men er i dag kontrollert av privatpersoner i menigheten.

5.3 Det russiske eiendomskuppet

Rett etter Sovjetunionens kollaps fikk Smiths Venner-toppene Kåre Smith, Bernt Aksel Larsen og Gunnar Gangsø kjøpt en gammel skinnfabrikk i St. Petersburg. Eiendommen ble pusset opp på dugnad av ungdommer som trodde de jobbet for menigheten. Bygningen ble åpnet av Kong Harald, og lokalene leid ut til blant annet det norske universitetet i St. Petersburg. I de norske regnskapene var bygningen verdsatt til 2,9 millioner kroner. Da bygget ble solgt for 70 millioner kroner var eierskapet flyttet til et selskap på Kypros.

Det viste seg å være vanskelig å få svar på hvem som var reell eier av den russiske kontorbygningen. Til oss sa Larsen at han riktig nok hadde «*vært involvert på ulike nivåer sammen med andre*», men at han kun var «*fullmektig for et formål*» og at reell eier var en allmennyttig organisasjon.

Vi fant ut at Smith og Larsen ikke lenger var eiere da aksjene i Russland ble solgt. Isteden gikk milliongevinsten til et selskap på Kypros, eid av et holdingselskap i Sveits – som senere ble overtatt av en Smiths venner-stiftelse i Nederland. Hvor gevinsten tok veien er uklart den dag i dag. En kvinne fra menigheten var eneste styrerepresentant i det sveitsiske holdingselskapet. Til DN fortalte kvinnen at hun ikke kjenner til gevinsten på 70 millioner kroner. Mens vi holdt på med research til vår andre dokumentar, *Veien til paradiset* i mars 2016, anmeldte den nederlandske stiftelsen et tidligere betrodd medlem for underslag av det som skal være hele eller deler av gevinsten.

5.4 Banksjefene

Smiths Venner etablerte en internbank på Kypros som på det meste hadde 800 millioner kroner i utlån. Pengene som ble lånt ut, var sparepengene til lokale menigheter.

Internbanken ble formelt styrt fra Kypros. I realiteten hadde menighetstoppene Bernt Aksel Larsen og Kåre Smith stor innflytelse på hvem som fikk låne penger i internbanken og hvor mye. Selskaper eid av Larsen lånte også penger av internbanken.

5.5 Lampekuppet

Menighetstoppene Kåre Smith og Bernt Aksel Larsen tjente over 200 millioner kroner privat da de solgte et tysk lampeselskap til en trosfelle. Lampeselskapet ble opprinnelig etablert og

bygd opp av to tyske brødre i menigheten. Brødrene solgte selskapet til personer i menigheten. Kort tid etter kjøpte Smith og Larsen selskapet privat for en svært lav sum. Det ble en gullkantet forretning for Smith og Larsen personlig.

5.6 Trøbbel med banker og myndigheter

I Norge var BCCs revisor kritisk til om menighetens sparepenger i internbanken på Kypros ble forsvarlig forvaltet. Menighetens norske banker stilte spørsmål ved om menigheten og internbanken overholdt hvitvaskingsreglementet i forbindelse med store og hyppige pengeoverføringer og valutasikringer. I Nederland og Sveits ble stiftelse og selskap knyttet til menigheten gransket av skattemyndighetene. I Dubai fikk Larsen og Smiths kypriotiske investeringsselskap trøbbel etter en inspeksjon fra lokale myndigheter.

5.7 Trakk seg fra alle verv

På nyåret 2012 trakk Bernt Aksel Larsen seg plutselig fra alle formelle verv i Brunstad Christian Church. Han hadde frem til da hatt flere sentrale posisjoner i menigheten, både som styremedlem og kontaktperson. Også Kåre J. Smith forsvant ut av styret, men fortsatte som åndelig overhode. Gjennom vårt arbeid avdekket vi at kritiske spørsmål fra revisor om håndteringen av lån fra internbanken på Kypros, hadde utløst lederskiftet i Smiths venner.

6. Kildearbeid og metode

Vårt journalistiske arbeid har strukket seg over et drøyt år, fra høsten 2015 til desember 2016. Underveis har vi skrevet tre større dokumentarartikler i DNS lørdagsmagasin samt flere nyhets saker.

Nedenfor vil vi redegjøre for de ulike metodene vi har brukt og utfordringer knyttet til dem. Hver fase i arbeidet har vært dominert av bestemte metoder, men noen metoder har spilt en rolle gjennom hele prosessen.

6.1 Observasjon

Det eneste vi hadde da vi startet arbeidet var et tips om ungdommer som sang salmer og la kloakkrør på et hyttefelt i Vestby. Det ble klart at vi måtte se arbeidet med egne øyne. Observasjon ble en viktig del av vårt journalistiske arbeid i den første fasen.

Dugnadsungdommen

Vi tilbragte flere lørdager på hyttefeltet i Vestby. Å være tilstede ga oss ny informasjon. Vi kunne dokumentere arbeidet med fotograf, vi så at det ikke bare var ungdommer – slik tipset gikk på – men også voksne som jobbet. Det ble klart at arbeidet som ble utført var grovarbeid, arbeid som ikke krever faglært kompetanse. Vi så at det var latter og god stemning blant dugnadsgjengen. Vi kunne også notere oss nummerskilter og firmalogoer på bilene som var i bruk under arbeidet, informasjon som satte oss på sporet av personer og firmaer som var involvert i kloakkprosjektet.

Boligfeltene

Observasjon var også svært viktig da vi undersøkte IEC Hus og boligfeltene selskapet var involvert i. Vi reiste rundt på Østlandet for å fotografere og se nærmere på prosjektene. Noen boligfelt var allerede ferdig utbygd, andre var utvidet med nye tomteområder eller på grøftestadiet. Vi banket på dører, snakket med naboer og noterte navn på postkasser. Slik så vi at det i flere hus var mange som bodde sammen, det fremsto som bofellesskap med yngre medlemmer av Smiths venner. Vi fant også ektepar med forskjellige adresser, ifølge postkassene.

Kråkstad

Vi visste at flere ledende personer i menigheten bodde på Kråkstad i Ski i Akershus. Både åndelig leder Kåre J. Smith og hans forretningspartner Bernt Aksel Larsen bor der. Også flere andre medlemmer av menigheten bor på det lille tettstedet. Det ble viktig for oss å få et inntrykk av hvordan stedet så ut. Vi så at gården der Larsen bor er stor, med flere bygninger, hesteanlegg, tennisbane og svømmebasseng. Vi så at det var kort kjørevei mellom de to investeringspartnerne Smith og Larsen. Da vi var der, passerte vi Smith da han i bil var på vei til Larsen. Vi banket også på dørene til Smith og Larsen i håp om å få intervju.

Brunstad

På Brunstad i Vestfold var byggingen av det som skal bli menighetens nye stevnested og Nordens største konferansehotell i gang. Omfanget av byggingen, og hvor stort stedet allerede er med hyttene som har stått der i flere år, er vanskelig å få grep om uten å ha sett det selv. Vi var på Brunstad den dagen det var det årlige brødretevet, forbeholdt menn i menigheten, i slutten av oktober. Vi var ikke tilstede på selve møtet. Å være på Brunstad ga oss større innsikt i det sosiale livet i menigheten. Vi så barna som lekte, de sosiale møteplassene rundt bålpannene, møtene som fant sted i hyttene.

Observasjonene vi har gjort underveis i researcharbeidet ble selvsagt viktige da vi skulle skrive ut artiklene. Men det å ha vært på stedene, vite om de geografiske detaljene og kunne referere korrekt til steder og omgivelser har også vært en styrke i møte med kilder. Det ga oss en større felles referanseramme når vi snakket om lederne på Kråkstad, om byggeplanene, boligfeltene, ferdighusene fra IEC-hus og det sosiale fellesskapet som blir fremhevet som svært viktig av mange medlemmer i menigheten. At vi selv har observert ga oss også førstehåndskunnskap og dokumentasjon.

En viktig avklaring var om vi skulle observere skjult eller åpent. Vi konkluderte med at skjult observasjon hverken var nødvendig eller noe vi ønsket. Vi bestemte oss for å oppsøke stedene, bevege oss rundt og fortelle at vi var journalister fra Dagens Næringsliv hvis noen spurte hvem vi var. Vi opplevde ikke at noen spurte.

6.2 Kartlegging av boligbyggere

I arbeidet med den første dokumentaren *Milliarddugnaden* høsten 2015 gikk mye tid med til å få oversikt over byggeprosjekter og boligfelt som IEC Hus og ledende personer i menigheten var involvert i. Gjennom observasjon og muntlige kilder hadde vi fått informasjon som tydet på at flere boligfelt med IEC Hus var bebodd av personer fra menigheten. Vi hadde også fått tips om at hus ble ferdigstilt på dugnad før eieren flyttet inn,

han/hun bodde der en kort stund selv, før huset ble solgt. Dersom man bor i boligen minst et år før den selges er en eventuell salgsgevinst skattefri.

Eiendomsregistret ble en viktig kilde til informasjon. Vi tok for oss boligfelt for boligfelt og kartla hvem som formelt eide de ulike adressene. Rundt 200 eiendommer ble kartlagt i arbeidet. Vi registrerte historikk over når eiendommene var kjøpt, salgpris og hvem som var kjøper og selger. Opplysningene koblet vi med annen informasjon fra telefonkataloger og adresseopplysninger på nettet. Også informasjon fra egne observasjoner brukte vi. Alle opplysningene ble systematisert elektronisk i excel. På denne måten fikk vi en oversikt som viste oss at kjøperne av tomt og IEC Hus ofte var par eller enslige i tyveårene og at kjøperne ofte bodde der noen år før boligen ble solgt videre. Vi så også at flere kjøpte nye tomter i tilsvarende boligfelt og bygget nye IEC-hus når huset i det første feltet var solgt.

Neste steg ble å finne ut hvorvidt personene som eide husene var tilknyttet Smiths Venner. Betalingstjenesten Bizweb fra Visma, som baserer seg på opplysninger om roller, verv og eierskap fra Brønnøysundregistrene, ble en viktig kilde. Smiths Venner er en organisasjon med en rekke lag og foreninger knyttet til seg. Det dreier seg om alt fra ungdomsgrupper til idrettslag. Mange i menigheten har, eller har hatt, verv i noen av disse lagene. Det ga oss informasjon om de hvorvidt de var, eller hadde vært, tilknyttet menigheten.

Facebook og LinkedIn ble en annen sentral kilde til informasjon om personene. Det viste seg at svært mange, både unge og gamle, hadde profiler på Facebook og LinkedIn. På Facebook-profilene fant vi informasjon om personene som viste om de hadde tilknytning til menigheten gjennom for eksempel grupper de fulgte, arrangementer de hadde deltatt på, innlegg de selv hadde publisert, bilder som var lagt ut eller opplysninger om familie og ektefeller. Facebook sto helt sentralt i vår kartlegging. Også Instagram ga oss informasjon gjennom tagging av bilder.

Mer generelle googlesøk ga oss også informasjon om tilknytning til menigheten. Smiths Venner har en rekke arrangementer som de også selv omtaler på sine åpne nettside bcc.no (tidligere brunstad.org). Menighetens årlig skirenn Syningsrennet på Golsfjellet bidro også med informasjon gjennom deltagerlistene som legges ut på nettet. Deltagere for flere år tilbake i tid lå tilgjengelig.

Gjennom kartleggingen ble det klart for oss at mange av de som eide, kjøpte og solgte IEC-hus hadde tilknytning til Smiths venner. Vi så at kjøp, bygging og salg av IEC-hus var en måte mange unge personer med tilknytning til menigheten hadde tjent penger på.

6.2.1 utfordringer ved kartleggingen

Tro og religionstilhørighet er for de aller fleste av oss et privat anliggende. Det var nødvendig å diskutere om kartleggingen kunne være problematisk i henhold til gjeldende lover og regler. Vi sjekket med juridisk rådgiver. Blant annet åpner personregisterloven for å hente inn denne typen opplysninger uten konsesjon når det handler om å utføre en oppgave av allmenn interesse.

Vi baserte oss ikke på lukkede eller skjulte kilder til informasjon om tilhørighet. Alle kildene vi hentet opplysninger fra var åpne kilder hvor personene selv hadde registrert

opplysningene som knyttet dem til Smiths venner. Det var derfor ingen grunn til å tro at boligeierne vi kartla forsøkte å skjule at de var tilknyttet menigheten. Vi hadde videre ingen planer om å navngi alle boligeierne.

6.3 Kildejakt på innsiden

Den iherdige dugnadsinnsatsen vitnet om et stort behov for å tjene penger til menigheten. Vi begynte jakten for å få tak i kilder som kunne fortelle oss hvordan innsamlingen og utbyggingen var finansiert. Et viktig mål med å skaffe muntlige kilder var for å få tak i skriftlige dokumenter som kunne bekrefte påstander og observasjoner.

Vi tok utgangspunkt i personer som tidligere hadde vært medlem, men som hadde meldt seg ut av menigheten. Diskusjonssider på nettet ble viktige utgangspunkt for å finne frem til kilder. (Dette er en metode vi kommer tilbake til nedenfor). Under samtalene ba vi kildene hjelpe oss videre med navn på andre, som fremdeles var medlemmer, og som kanskje kunne være interessert i å snakke med oss. Det var svært tidkrevende arbeid for å få snøballen til å rulle. Vårt inntrykk var at langt de fleste vegret seg for å snakke med oss, flere fortalte at de var redde for å miste kontakten med venner og familie i menigheten dersom det ble kjent at de hadde kontakt med journalister.

Vi opplevde at vår kunnskap om menigheten og den forretningsmessige virksomheten rundt menigheten og lederne ble helt avgjørende for om kildene ville snakke med oss eller ikke. Jo mer vi visste fra før, jo mer informasjon ga de oss. Det skyldes nok både at vi da var i stand til å stille bedre spørsmål, men også at kildene fikk tillit til at vi ønsket å gjøre en grundig jobb. Det ble viktig å møte så mange kilder som mulig ansikt til ansikt, dersom kilden gikk med på det. Vi har reist både innenfor Norge og til utlandet for å møte kilder som aldri har blitt sitert på trykk hos oss, men som har vært viktige for å gi oss informasjon om andre potensielle kilder. Vi har gjennom dette nitidige arbeidet fått mange kilder som har gitt oss informasjon om menigheten fra innsiden.

De fortrolige kildene på innsiden av menigheten ble sentrale sparringspartnere i det videre arbeidet. Gjennom selskapsregistre og dokumenter fra utlandet (som vi kommer tilbake til nedenfor) fant vi frem til nye opplysninger om forretningsvirksomheten til de to lederskikkelsene Kåre J. Smith og Bernt Aksel Larsen. Ved å diskutere opplysningene med personer med kjennskap til menigheten fra innsiden, fikk vi en bekreftelse på om dette var hittil ukjente opplysninger, eller opplysninger som allerede var kommunisert til medlemmene i menigheten.

Det ble blant annet klart at Smith og Larsens rolle i et eiendomskjøp i St. Petersburg i Russland, som hadde gitt en gevinst på 70 millioner kroner, var ukjent for mange. Flere kilder som hadde jobbet gratis med å pusse opp fabrikkbygningen, trodde at bygget var eid av menigheten. Eiendomssalget i Russland sto sentralt i den andre dokumentaren vi trykket i mars 2016, «*Veien til paradiset*».

Våre kilder på innsiden var også lakmustest på opplysningene vi fant om at Smith og Larsen hadde vært eiere av et av Tysklands mest suksessfulle internettelskaper, som nå var solgt. Selskapet var bygget opp av to tyskere brødre som begge var medlemmer av en

lokalmenighet i Tyskland. Kilder på innsiden, som var i posisjoner hvor det var grunn til å anta at de hadde tilgang på relevant informasjon, var ikke klar over at Smith og Larsen hadde overtatt aksjene i selskapet som solgte lamper og belysning på nett i en rekke europeiske land. Smith og Larsens hemmelige kjøp og salg av lampeselskapet var sentralt i den siste dokumentaren vi trykket i november 2016.

6.3.1 De lukkede nettsidene

Gjennom kildearbeidet fikk vi tilgang til de lukkede nettsidene til Smiths Venner. Disse sidene krever pålogging og er forbeholdt medlemmer. På de lukkede nettsidene åpnet det seg et hav av informasjon om det indre livet i menigheten. Menigheten refererer svært aktivt fra de fleste arrangementer både i Norge og internasjonalt.

Men like viktig var tilgangen vi fikk til Smiths Venners interne regnskaper over medlemmers giverinnsats. Vi fikk informasjon som viste at medlemmer ned til 16 år har fått utdelt kontakter hvor de forplikter seg til å jobbe dugnad eller få tilsendt faktura på beløpet de ikke greier å jobbe inn. På de interne sidene ble medlemmers økonomiske forpliktelser bokført. Ved å logge seg på plattformen «My sign on» kan medlemmene til enhver tid se hvor mye det har betalt hittil og hvor mye som gjenstår. Medlemmene kunne velge om de ønsket å betale kontant eller jobbe inn beløpet. Informasjonen kastet nytt lys over den store dugnadsinnsatsen som blir lagt ned av mange medlemmer i Smiths Venner, og som ble viktig i den første dokumentaren i desember 2015, «*Milliarddugnaden*».

6.4 Casejakt på nett

Hvis du vil på trykk i DN holder det ikke å basere en dokumentar på skjulte kilder. Vi måtte finne frem til personer som kunne fortelle åpnet om sine opplevelser og erfaringer. Det har vært utfordrende å finne frem til åpne kilder i arbeidet med artiklene om Smiths Venner. Diskusjonsgrupper på nettet og facebook viste seg å være et nyttig verktøy i jakten på personer som kunne fortelle. Via diskusjonsgrupper kom vi i kontakt med personer som allerede hadde oppsøkt offentligheten, og som hadde informasjon som kunne peke oss i retning av nye potensielle kilder.

Vi hadde en lav terskel for å ringe personer som hadde skrevet innlegg på ulike forum på nettet. Vi ble avvist en rekke ganger, men hjulpet videre noen ganger. Vi gikk gjennom flere ledd med kilder før vi endte opp med personene som i den første dokumentaren *Milliarddugnaden* fortalte om naboer som sto med hodelykt om nettene og bygget IEC-hus sammen med venner, om IEC-huset de kjøpte som viste seg å være fullt av feil og mangler og medlemmet i Smiths venner som tok opp et lån på 250.000 kroner og ga i gave til menigheten. I den andre dokumentaren, *Veien til paradiset*, fortalte et tidligere medlem om hvordan han jobbet gratis med oppussing av kontorbygget i St. Petersburg.

6.5 Selskapssøk og systematisering

Brunstad Christian Church, eller Smiths venner, har utviklet seg til en internasjonal bevegelse med menigheter over hele verden. Menigheten eier også en rekke selskaper og stiftelser, både i Norge og i utlandet. I tillegg har mange av de sentrale medlemmene i menigheten

egne selskaper, både investeringselskaper, byggefirmaer og eiendomsselskaper er vanlig blant de ledende skikkelsene.

Vi visste fra tidligere artikler i Tønsbergs Blad at menigheten hadde tilknytning til selskaper registrert på Kypros. Deres arbeid hadde også vist at det var en kompleks forretningsstruktur å trenge inn i. Det sto klart for oss at vi måtte legge ned betydelig arbeid i å kartlegge selskaper og eierskap både i Norge og internasjonalt.

I den første fasen av arbeidet brukte vi mye tid på Brønnøysundregistrene for å få oversikt over hvordan den norske menigheten er organisert. Menigheten er delt inn i lokale avdelinger, ved å gå systematisk gjennom alle regnskapene fikk vi et inntrykk av hvor mye penger som doneres til Smiths Venner. Det ga oss også informasjon om planlagte prosjekter på stevnestedet Brunstad. Vi la også merke til at menighetene hadde fordringer, som vi senere fant at var penger overført til en internbank på Kypros (Mer om det i avsnittet om dokumentjakt).

Vi brukte også norske regnskaper til å skaffe informasjon om ledernes forretningsvirksomhet. Det ble svært sentralt å gå historisk til verks. Vi har undersøkt forretningsvirksomheten til lederne tilbake til 1980-tallet, opplysninger som måtte hentes frem fra arkivene i Brønnøysund. Dager og uker gikk med til å vente på dokumentene. Men det skulle vise seg å bli svært viktig for at vi kom på sporet av forretningsbygget i St. Petersburg i Russland, som Smith og Larsen en gang eide. I notene til de historiske regnskapene fant vi navn på selskaper som gjorde det mulig å søke mer presist i selskapsdatabaser i utlandet.

Det er ikke til å legge skjul på at vi i arbeidet med dette sakskomplekset har brukt svært mye tid på å søke og gå igjennom selskapsdatabaser i andre land. Brønnøysundregisteret tilbyr søk i en del land, noe vi benyttet oss av som et utgangspunkt. Også betalingstjenesten Dun & Bradstreet har løsninger for å søke på selskaper og personer internasjonalt. Dette ble viktige steder å starte. Men det ble nødvendig å oppsøke nasjonale databaser for å få opplysninger som var mer oppdatert og detaljerte.

Det ble tidlig klart at Kypros var viktig. Kypros, og mulighetene for å søke og bestille opplysninger fra landets offisielle selskapsdatabase, kjente vi allerede godt til fra arbeid med andre saker i DN. Også Nederland pekte seg raskt ut som et sentralt land for forretningsvirksomheten rundt Smiths venner. Blant annet var ferdighuskjeden IEC Hus en periode eid av et selskap i Nederland. Det nederlandske handelsregisteret ble en viktig kilde. Vi har i arbeidet med disse artiklene hatt stor nytte av kontakter i utlandet som vi har fått en relasjon til i arbeidet med tidligere saker. Russland var nytt farvann for oss begge to, her fikk vi god hjelp fra kontakter i et internasjonalt etterforskningsbyrå som hjalp oss med å finne relevante selskapsopplysninger. I Sveits fikk vi hjelp av en journalist vi kjenner i Zürich til å fysisk sende over en stor mengde dokumenter fra handelsregisteret i Sveits. I Nederland har vi hatt et samarbeid med avisen NRC Handelsblad, som også har publisert flere artikler om Smiths Venner.

6.5.1 Søk i skatteparadis

Vi har også saumfart selskapsopplysninger fra Sør-Afrika, Finland, England og Tyskland. Spor førte oss også videre til skatteparadis som Kypros, Bahamas og Bermuda. En utfordring med selskaper i land som Kypros, Bahamas og Bermuda, er at det er mulig å skjule eierskapet bak agenter og tilretteleggere. Det blir disse som på papiret fronter selskapet som kontaktpersoner og direktører. Det gjør det nødvendig å få tak i mer enn rolleoversikten til et selskap, som innleverte regnskaper eller dokumenter om aksjeoverdragelser, for å finne navn på reelle eiere.

Opplysningene fra selskapsregistrene ble svært sentrale for arbeidet med den andre dokumentaren, *Veien til paradis*, som ble publisert i mars 2016. Informasjonen vi fant i databasene ga oss nødvendige opplysninger om hvem som hadde eid de ulike selskapene når. Ved å systematisere alle eieropplysningene og aksjeoverdragelser kronologisk fikk vi en detaljert oversikt som viste hvem som til enhver tid hadde vært formell eier av aksjene i selskapene.

Forretningsvirksomheten rundt både menigheten og de to lederskikkelsene Smith og Larsen består av svært mange selskaper, det er ofte flere lag med selskaper og tilsynelatende kompliserte strukturer. Mange selskaper er også preget av hyppige eierskifter. Å systematisere eierskapet var helt avgjørende. På denne måten kunne vi følge eierskapet i flere selskaper over tid, og kunne se at de to lederne Smith og Larsen hadde vært eiere av store verdier, verdier som etter hvert var overført til selskaper i skatteparadis. Oversikten vi laget ble et viktig verktøy også for det videre arbeidet med den siste dokumentaren. Selv om du har navn på en person, er det ingen databaser – som vi vet om – som gir en komplett oversikt over alle selskapene vedkommende eier eller har roller i. Det er nødvendig å lese regnskaper grundig, og særlig noter i regnskaper, for å finne spor til andre selskaper. Det er tidkrevende og vi innser at vi er heldige som jobber et sted hvor denne typen arbeid blir prioritert. De tre dokumentarene vi har skrevet om Smiths Venner ville aldri blitt til uten at vi hadde gått systematisk igjennom opplysninger om selskaper og eierskap.

6.6 Dokumentjakt

At vi skaffet til veie skriftlig dokumentasjon ble helt avgjørende for at vi kunne skrive de tre dokumentarartiklene om Smiths Venner. Mange muntlige kilder hadde mye på hjertet både om hvordan menigheten ble styrt og hvordan Smith og Larsen drev sine forretninger, men vi måtte ha åpne kilder – både skriftlig og muntlig – for å verifisere opplysningene.

I den første fasen, som dreide seg om milliarddugnaden i menigheten, ble **dokumenter som var delt ut til medlemmer** i menigheten viktige. Vi fikk tak i kontrakter som viste kjøp og salg av boenheter på Brunstad, prospekter som viste hva det kostet å kjøpe leiligheter på det nye stevnestedet, kontrakter hvor medlemmer undertegnet på at de ville jobbe gratis for menigheten og avtaler hvor medlemmer oppga hvor mye de forpliktet seg til å gi i gave til menigheten de neste årene.

Etter hvert som vi gikk inn i virksomheten rundt menigheten og lederne, ble dokumenter som er innlevert til Brønnøysundregistrene viktig. Dette er dokumenter som må bestilles og som koster penger, det ligger ikke umiddelbart tilgjengelig for søk. På denne måten fikk vi ut **fusjonsplaner, styrereferater og emisjonsdokumenter** som ga oss viktige opplysninger om IEC Hus og et holdingselskap i Nederland. Særlig vedleggene viste seg å inneholde detaljer som ikke var offentlig tilgjengelig i handelsregisteret i Nederland, men som selskapet måtte sende inn til norske myndigheter for å få fusjonen godkjent. Dokumentene ga viktige opplysninger om blant annet aksjeoverdragelser og gjeld i flere selskaper.

Lederne i menigheten og deres selskaper har tidligere vært saksøkt av en tidligere forretningspartner i USA. **Et amerikansk søksmål** åpner mange dører. Stevningene, imøtegåelsene og vedleggene i søksmålet var lagt ut elektronisk og mulig å få tilgang til ved å betale. I denne saken var det også vitnebeskrivelser tilgjengelig. Databasen PACER (Public Access to Court Electronic Records) ble viktig for oss. Det var mange sider å lese, men ved å lese dem nøye fant vi opplysninger som var helt nye og ble viktig dokumentasjon i våre artikler.

Når det gjaldt forretningsvirksomheten til Smith og Larsen i Russland på 1990- og begynnelsen av 2000-tallet, ble **historiske nettsider** viktige kilder til opplysninger. Vi brukte tjenesten Wayback Machine, som har skrapet og arkivert websider langt tilbake i tid, for å finne gamle nettsider og eldre presentasjoner av de to nordmennenes forretningsvirksomhet. Her fant vi både logoer, kontaktpersoner, beskrivelser og presentasjoner som ble viktig.

Momsregnskaper. I de elektroniske postlistene bestilte vi dokumenter fra Stiftelsestilsynet. Ved å be om innsyn i søknader om momskompensasjon fikk vi tak i detaljerte regnskaper, med langt flere opplysninger enn det som er tilgjengelig i Brønnøysund. Her så vi hvordan pengeoverføringene til internbanken BCC Financial på Kypros var regnskapsført som fordringer. Vi kunne dermed gå igjennom regnskapene for alle lokalavdelingene og se hvor mye de hadde utestående. Vi fant at 650 millioner kroner var sendt til den interne banken på Kypros.

6.7 Epostene

Da Jonathan van der Linden ble arrestert i mars 2016, ble hans pc beslaglagt av nederlandsk politi. På denne pcen lå Lindens epostkommunikasjon gjennom flere år – i alt rundt 200.000 eposter sendt fra og til Linden. Han hadde hatt en svært sentral rolle i den globale økonomistyringen av menigheten: Jonathan van der Linden var i praksis banksjef for menighetens internbank på Kypros, og han hadde hatt styreverv i en rekke selskap knyttet til menigheten. Flere tusen eposter var sendt mellom Linden og Bernt Aksel Larsen. DN og den nederlandske avisen NRC fikk tilgang til epostene. Epostene var ved første øyekast et gullfunn for oss journalister. I epostene fant vi kommunikasjon om transaksjoner og hendelser vi tidligere hadde fått høre om fra kilder. Epostene viste hvor sentral Bernt Aksel Larsen hadde vært i styringen av menighetens internbank på Kypros, som lånte ut penger både til selskaper og privatpersoner. Epostene viste også hvordan Larsen og Smith i

lengre tid hadde planlagt hvordan de skulle kjøpe og selge lampeselskapet i Tyskland. Epostene fylte på mange måter ut brikker i et puslespill vi allerede hadde begynt å legge. Det var imidlertid flere utfordringer knyttet til å bruke epostene som kilder. Epostboksen var beslaglagt hos en mann som var tiltalt for underslag og for å ha forfalsket dokumenter. Kunne vi stole på innholdet? Kunne det tenkes at noen av de rundt 200.000 epostene i materialet vi hadde fått tilgang til var forfalsket eller plantet der for å villed? Vi visste at Linden og hans advokat i retten hadde sagt at Linden var en stråmann som hadde handlet på ordre fra Larsen og Smith. Med et slikt forsvar ville Linden ha interesse av at det kom frem negative opplysninger om de to norske menighetstoppene.

Det ble viktig for oss å få verifisert opplysningene i epostene fra andre hold. Det holdt ikke å kun bruke epostene alene, vi måtte bruke epostene som utgangspunkt for å jakte på andre kilder som kunne fortelle oss om innholdet var ekte eller falsk. Salget av aksjene i Lampenwelt visste vi allerede om fra regnskaper og pressemeldinger, men epostene hadde gitt oss nye detaljer. Ved å gå opp nye kilder vi fant i epostene, fikk vi historien dokumentert både fra meglerhuset som hadde bistått i transaksjonen og fra lokale representanter fra menigheten i Tyskland.

I epostene så vi at flere banker hadde stilt spørsmålstegn ved transaksjoner til og fra menigheten, vi så også at revisor var kritisk til mange av lånene som ble gitt fra internbanken på Kypros. Revisor fryktet at det ble gitt til personer og selskaper som var nærstående til ledere i menigheten. Vi så også at Smith og Larsen hadde fått trøbbel med sin private virksomhet i Dubai. Myndighetene mistenkte at de drev ulovlig utlånsvirksomhet. Ved å gå opp alternative kilder, fikk vi bekreftet opplysningene.

Epostene viste at det hadde vært et tema hvorvidt Smith og Larsens private investeringsselskap kunne dele kontorlokaler og ansatte på Kypros med både internbanken til menigheten, og andre selskaper i Smiths venner-sfæren. Epostene tydet på at det var samrøre mellom de to nordmennenes private investeringer og menighetens virksomhet. Dette var opplysninger som det, når vi hadde selskaper, adresser og navn på ansatte å ta utgangspunkt i, var lett å få verifisert fra andre kilder.

Dette er eksempler på hvordan vi brukte det elektroniske materialet vi fikk tilgang til som et utgangspunkt for videre kildearbeid, og ikke som en enkeltstående kilde som fortalte hva som faktisk hadde skjedd. I de tilfellene vi ikke klarte å få andre kilder til opplysningene, valgte vi å ikke bruke informasjonen. Vi har utelatt svært mye informasjon som kom frem i det beslaglagte materialet.

Også elektroniske spor søkte vi å undersøke etter beste evne. Vi gikk inn i informasjonskapslene til epostene, vi sjekket når eposten var sendt, tidssoner, hvilke servere den hadde vært innom og hvem som mottok dem. Vi så om det var noe som ikke stemte, om det var noe som tilsa at eposten var falsk.

Innholdet i epostene bekreftet mange påstander som muntlige kilder tidligere hadde hevdet, men som ikke hadde latt seg dokumentere. Epost-kommunikasjonen viste hvor sentral Bernt Aksel Larsen hadde vært i styringen av menighetens internbank på Kypros, og hvor

omfattende utlånsvirksomheten til banken hadde vært. Epostene viste at internbanken hadde delt kontorlokaler og ansatte med Larsen og Smiths private investeringsselskap på Kypros. De viste også hvordan Larsen og Smith i lang tid planla salget av lampeselskapet fra sitt private investeringsselskap.

7. Spesielle erfaringer

7.1 Bloggingen

Det å forholde seg til en sentral kilde som ikke vil stille til intervju og som i stedet bruker spørsmålene vi sender over som tema for blogginnlegg, samt blogger om artiklene når de er publisert, har vært en ny erfaring. I de to dagene før publisering av den tredje dokumentaren, «*Venner i hardt vær*», skrev Larsen fire blogginnlegg der han kritiserte DN's arbeidsmetoder. Totalt har Larsen i den perioden vi har jobbet med Smiths Venner skrevet rundt 30 blogginnlegg der DN er hovedtema eller er omtalt.

At kilder tar i bruk blogg og sosiale medier som plattform for å svare på spørsmål og kommentere innholdet i artikler, fremfor å svare på journalistenes spørsmål, er trolig en erfaring som flere journalister vil møte fremover. Det innebærer en helt ny offentlighet, der aktørene vi skriver om tar saken i egne hender og legger ut informasjon på egen blogg. Bernt Aksel Larsen startet sin blogg høsten 2015. Han hadde da ingen formelle verv i menigheten. Han beskriver bloggen sin som en plattform der han uttrykker egne meninger og setter fokus på viktige verdier i BCC. I praksis har Larsens blogg blitt et viktig informasjonssted for personer som er knyttet til Smiths Venner eller ønsker informasjon om menigheten. Frem til høsten 2016 var kommentarfeltet under blogginnleggene åpent, der flere personer i og utenfor menigheten deltok aktivt i diskusjoner, så ble de stengt. Larsen begrunnet stengingen av kommentarfeltet med at administrasjonen av det tok for mye tid. Blogginnleggene til Larsen har i noen tilfeller gitt oss relevant informasjon og satt oss på sporet av hvor vi skal lete. Eksempelvis skrev Larsen et blogginnlegg i november 2015 der han fortalte at han og Gunnar Gangsø, et sentralt medlem av menigheten, høsten 1992 startet et joint venture i St. Petersburg. Dette innlegget satte oss på sporet av eiendommen som senere ble solgt for 70 millioner kroner.

Da vi stilte Larsen konkrete spørsmål om denne eiendomsinvesteringen i arbeidet med vår andre dokumentar, «*Veien til paradiset*», bidro han med lite informasjon når vi stilte han spørsmål. I stedet skrev og publiserte Larsen blogginnlegg der noen av våre spørsmål ble gjengitt og dels besvart – før vår artikkel hadde stått på trykk. Dermed fikk Larsen fortalt sin versjon av historien før vi hadde fortalt den. Da artikkelen ble publisert i DN, svarte Larsen med et nytt blogginnlegg der han kommenterte vår artikkel.

Denne formen for dialog har gjentatt seg og toppet seg i forkant av publiseringen av den tredje dokumentaren, «*Venner i hardt vær*». Mens blogginnleggene tidligere delvis hadde en humoristisk tone når Larsen omtalte våre artikler, ble innholdet i de siste blogginnleggene mer anklagende. Larsen rettet i disse sterk og personlig kritikk mot våre arbeidsmetoder. Da trykket Larsen blogginnlegg med titlene «*Dagens Næringsliv på fisketur*»,

«Vulgærjournalistikk på sitt verste», «Kjære Line Dugstad», «Åpent brev til Dagens Næringsliv om pengeutpressing», «Hvem er offeret?» og «Deep Sheet eller Deep Shit?». Blogginlegget «Åpent brev til Dagens Næringsliv om pengeutpressing» ble illustrert med DNs logo og en pistol.

7.2 Hemmelighold

Et særtrekk ved Smiths Venner er den unike kombinasjonen av mye næringsvirksomhet – smått og stort - eid av menigheten og sentrale personer i menigheten, store verdier, hyppige eierskifter og omfattende bruk av selskaper i skatteparadis. Denne kombinasjonen gjør det vanskelig for aktører utenfor og i menigheten å følge pengene: Hvor går pengene ved eventuell realisering av verdier? Hvem sitter igjen med gevinsten? Hvordan og av hvem forvaltes dugnadspengene som menigheten samler inn?

Hvorfor er det så viktig for Smiths Venner å hemmeligholde så mye av de økonomiske disposisjonene gjort av selskaper knyttet til menigheten og personer sentralt i menigheten? Og hvorfor har en norsk menighet en internbank i skatteparadiset Kypros? Brunstad Christian Church (BCC) offentliggjør årsregnskaper der den økonomiske virksomheten gjøres rede for, men når selskaper, penger og eierandeler flyttes fra Norge til skatteparadis blir sporene vanskelige å følge.

Åndelig leder Kåre J, Smith har svart på svært få av DN spørsmål. Hverken han eller hans forretningspartner Bernt Aksel Larsen har ønsket å stille til intervju. Heller ikke styreleder i BCC, eller andre ledere i menigheten, har ønsket å stille til intervju med DN.

Menighetens åndelige leder Kåre Smith har stort sett henvist til Bernt Aksel Larsen når vi har sendt spørsmål på epost.

Bernt Aksel Larsen har gitt oss raskt tilbakemelding på epost når vi har sendt ham spørsmål, men han har vært lite interessert i å bidra med å svare konkret på spørsmålene vi har stilt om hans private investeringsvirksomhet.

7.3 En lukket menighet

Vi har jobbet opp mot en menighet der medlemmene har sterk lojalitet til ledere, og – slik vi har erfart det – stor mistillit til journalister. Det ble helt nødvendig fra starten av å lese seg grundig opp på hva menigheten er og står for. Vi møtte dypt religiøse mennesker, det ble viktig å vise at vi respekterte deres tro og forsto hva de snakket om. Mange hadde også problemer fordi de hadde gått ut av menigheten og mistet mye av sitt sosiale nettverk. Noen hadde samvittighetskvaler fordi de snakket med oss.

Frykt var gjennomgående hos svært mange av dem vi snakket med. De beskrev det som en frykt for å miste det sosiale fellesskapet som var så viktig for dem i menigheten, eller frykt for å ødelegge for familiemedlemmer som var i menigheten, dersom det ble oppdaget at de snakket med oss. Vi to som jobbet med denne saken har brukt en del tid på å prate sammen om disse menneskene vi har møtt. Flere har gjort et sterkt inntrykk. Vi har møtt mennesker som har vært i vanskelige livssituasjoner og vi har følt ansvar for at vårt arbeid ikke skulle gjøre situasjonen verre for dem.

7.4 Elektroniske lekkasjer

Å få tilgang til de beslaglagte epostene til Jonathan van der Linden var en spesiell erfaring for oss i arbeidet med disse artiklene. Vi satt med et enormt materiale som viste intern kommunikasjon mellom sentrale aktører. En praktisk utfordring var å klare å skaffe seg oversikt over relevant informasjon i de beslaglagte epostene.

En utfordring var også hvordan materialet kunne tolkes. Dette var intern korrespondanse som ikke var skrevet for oss. Opplysninger man får gjennom et slikt materiale kan være ufullstendig og mangle viktige elementer for å opplyse saken. Fordi de personene som inngikk i korrespondansen som oftest ikke ville snakke med oss, måtte vi være ekstra varsomme med hvordan vi tolket innholdet i eposten og hvordan vi brukte informasjonen.

En like stor utfordring var også hvordan vi skulle kunne bruke den informasjonen som epostene ga oss. Kunne vi stole på informasjonen? Riktignok var dette et beslag, men samtidig visste vi at personen som hadde disponert epostboksen var siktet for dokumentfalsk og underslag. Det ble viktig å verifisere opplysningene fra flere steder (se mer om dette under 6.7 Epostene).

8. Dette har skjedd i etterkant

- ✓ Jonathan van der Linden har siden han ble arrestert mars 2016 blitt etterforsket av nederlandsk politi.
- ✓ Dagen etter at denne rapporten leveres, tirsdag 17. januar, må Bernt Aksel Larsen møte tre dager i Follo tingrett i vitneavhør i forbindelse med den kommende rettssaken mot Linden. Også Kåre J. Smith og hans sønn Kristian Smith er kalt inn som vitner.
- ✓ Menighetens internbank BCC Financial er lagt ned.
- ✓ BCC har satt i gang en prosess for å overta eierskapet til flere av menighetens konferansesentre utenfor Norge.
- ✓ Milliarddugnaden i menigheten fortsetter. For 2017 har BCC budsjettert med 240 millioner kroner i gaver fra sine medlemmer og tilhengere.

9. Publiserte artikler

12.12.2015: Milliarddugnaden

19.03.2016: Veien til paradiset

21.03.2016: Smiths venner-topp mistenkt for underslag av 75 millioner

22.03.2016: Leter etter motivene

23.03.2016: Millioner fra russisk eiendomssalg borte

30.03.2016: Bygger luksusvillaer i Sør-Afrika

18.06.2016: Millionkupp for Smiths venner-topper

25.08.2016: Smiths Venner-topper må vitne

05.11.2016: Venner i hardt vær

12.11.2016: Smiths Venner-topper eier 680 mål i Blindleia

Line Dugstad og Anne Flæte

Oslo, 16. januar 2017